

הר הזיתים מקודש לנוצרים בשל מסורות על אירועים רבים שקרו לישו בימיו האחרונים, כולל מסורת שעלה לשמים מפסגת ההר. ישו מנבא על חורבנה של ירושלים מהר הזיתים, אנריקה סימונט, שמן על בד, 1892

ביצים, ארנבות ולולבים בחג האביב

אם תשאלו את רוב הישראלים מהו החג החשוב ביותר לנוצרים יש לשער כי התשובה תהיה חג המולד. אבל האמת היא שיש חג משמעותי ממנו בכל הקהילות הנוצריות בעולם והוא חג הפסחא הנחגג באביב. מהו חג זה, כיצד התפתח ומתי, מה הקשר שלו לחג הפסח היהודי ואיך קשורה אליו ארנבת שמטילה ביצים?

| תמר הירדני

הרומי פונטיוס פילטוס למחרת
– ביום שישי שהיה גם ערב
פסח – ונצלב ונקבר באותו יום.
כשבאו לפקוד את קברו ביום
השלישי – בבוקר יום ראשון
– נדהמו כולם לראות כי הקבר
ריק. ישו חזר להלך בין החיים,
נשא נאומים והטיף מוסר וצדק,
עד שעלה בסערה השמימה
מראש הר הזיתים כעבור
ארבעים יום.

בחג המולד מציינים הנוצרים
את הולדתו של ישו, אך יש
לזכור כי הולדתו לא השפיעה
על העולם כפי שהשפיעו מותו
בצליבה בשנת 33 והמסורת
על קומו לתחייה. חג הפסחא
מציין את האירוע האחרון.
הנוצרים מאמינים כי ישו נשפט
על ידי הסנהדרין והוסגר לידי
הרומאים ביום חמישי בערב.
הוא נשפט בשנית על ידי הנציב

האם יש קשר בין חג הפסח לחג הפסחא?

החדשה שבו מתואר כיצד השווה
ישו את בשרו ללחם ואת דמו ליין
שעל השולחן, הוא התכוון לקרבן
הפסח וליין של ארבע הכוסות.
בתאולוגיה הנוצרית מתייחסים
לפסח ולפסחא כשני שלבים
היסטוריים: בחג הפסח הוציא
האל את ישראל ממצרים וכתר
אתם ברית, אך בשל חטאיהם
הרבים נשללה מהם ברית זו;
האל כרת ברית חדשה עם
עמו 'החדש', וחג הפסח הוחלף
בפסחא. הגאולה היהודית נחוגה
בפסח ואילו הגאולה הנוצרית
נחוגה בפסחא.

שמו של חג הפסחא מסגיר את
זיקתו לחג הפסח העברי. השם
'פסחא' הוא למעשה שמו של חג
הפסח בארמית, השפה המדוברת
בארץ ישראל בסוף ימי בית
המקדש השני, תקופתו של ישו.
השם הועתק בתחילה ללטינית
בצורה Pascha, ומשם לשפות
נוספות: באיטלקית Pasqua,
באזארית Pasxa ובתורכית
Paskalya. 'הסעודה האחרונה'
המפורסמת של ישו הייתה
כנראה סעודת ליל הסדר שערך
בירושלים בחברת 12 תלמידיו,
ואם כך, בקטע המפורסם בברית

'הסעודה האחרונה'
היא אחד מהאירועים
החשובים בתולדות
הנצרות ואמנים רבים
תיארו אותה. ציירים
גדולים כמו לאונרדו דה
וינצ'י עמלו על יצירות
מופת של הסעודה
האחרונה, ואמנים
מודרניים יצרו פרודיות
שונות על בסיסה
איור: Patrimonia Designs
Ltd, Shutterstock

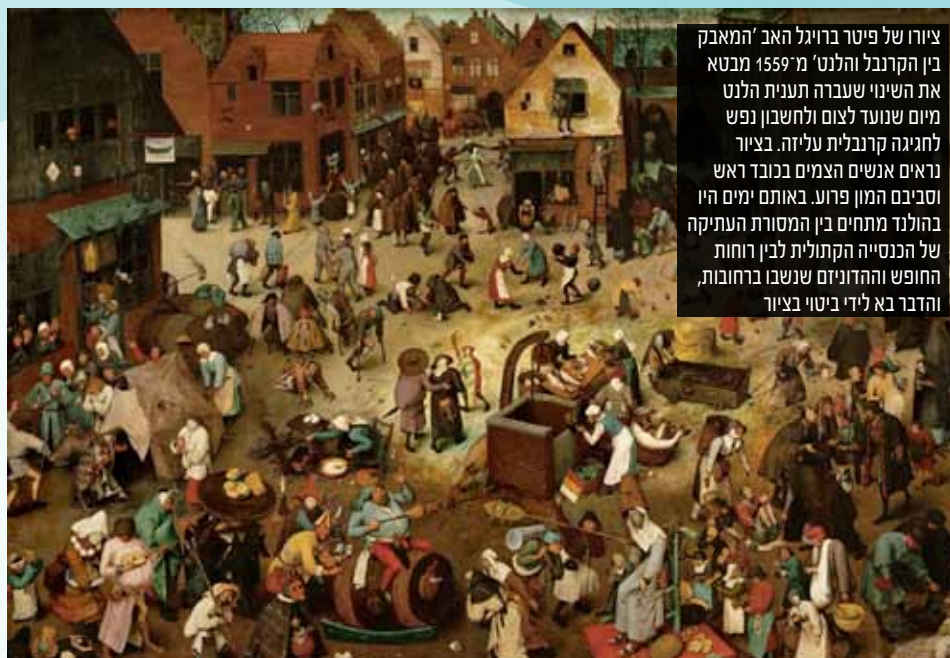
למה צמים ארבעים יום לפני הפסחא?

בזמן שאנו שקועים בניקיון הבית ובגירוש החמץ לקראת הפסח, הנוצרים שקועים בניקיון כפיים ובגירוש העברות לקראת

הפסחא באמצעות תענית בת ארבעים יום. שמה של התענית – לֵנְטֶן – נגזר מהמלה Lencten באנגלית עתיקה שפירושה אביב.

התענית נקבעה כבר בראשית הנצרות ומרבית בה בתפילה, בחזרה בתשובה, בנתינת צדקה ובבקשת סליחה זה מזה. בימי התענית משולב גם משהו מאווירת 'שלושת השבועות' שלנו, ונוצרים אדוקים נמנעים ממסיבות, מאירועים גדולים ואפילו משמיעת מוזיקה ומצפייה בהצגות ובסרטים. רמז לתענית ולסיבתה מופיע בתלמוד הבבלי בתיאור ארבעים הימים שקדמו לצליבתו של ישו כימים הרי גורל עבורו:

בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי, והכרוז יוצא לפניו ארבעים יום: "ישו הנוצרי יוצא ליסקל על שכישה והסית והדיח את ישראל, כל מי שיודע לו זכות יבוא וילמד עליו". ולא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב הפסח (סנהדרין מג.).

ציורו של פיטר ברויגל האב 'המאבק בין הקרנבל והלנט' מ'1559 מבטא את השינוי שעברה תענית הלנט מיום שנועד לצום ולחשבון נפש לחגיגה קרנבלית עליזה. בציור נראים אנשים הצמים בכנור ראש וסביבם המון פרוע. באותם ימים היו בהולנד מותחים בין המסורת העתיקה של הכנסייה הקתולית לבין רוחות החופש וההדוניזם שנושבו ברחובות, והדבר בא לידי ביטוי בציור

התענית שנקראו בלטינית 'קרנבל', כלומר 'פרדה מבשר'.

בהמשך חלה התרופפות במשמעת והצום צומצם לאכילת ארוחות צמחוניות קטנות במשך היום. מאוחר יותר הותר גם לאכול דגים. הקלה משמעותית זו הולידה מנהגים משונים למדי. בגרמניה למשל הותר לאכול זנב של בונה כי הוא נראה כמו דג, ובאירלנד הותר לאכול ברווז מזון ברנטה לבנת לחיים שכן לשיטתם מוצאו משיירי עצים הצפים על המים ולפיכך הוא בכלל צמח. במאה ה-15 פסקה הכנסייה הקתולית כי הקפירה – יונק קטן וחובב אגמים המבלה את רוב ימיו במים – הוא למעשה דג ולכן מותר לאוכלו בימי התענית. אנשי הכנסייה המזרחית האורתודוקסית שומרים

האם ממש צמים במשך ארבעים יום?

ארבעים ימי התענית נפרסים למעשה על פני 46 ימים, שכן הם כוללים שישה ימי ראשון שבהם אסור לצום. בתחילה הייתה התענית מחמירה מאוד, ועד ימי הביניים הקפידו להימנע מאכילה במשך כל היום. ארוחת הערב בסוף כל יום הייתה טבעונית – ללא בשר, ביצים ומוצרי חלב – וללא אלכוהול. התענית מתחילה תמיד ביום רביעי, ולכן נהגו לחגוג את יום שלישי שלפניה בסעודות בשר גדולות והוא זכה לכינוי הצרפתי 'מָרְדִּי גָרָא' (Mardi Gras) – 'יום שלישי השמן'. בארצות שונות התפתחו מסורות של מסיבות זלילה לפני

עדיין על מנהגי התענית, אך אצל הקתולים חל פחות משמעות במנהג. באירלנד למשל מפסיקים את הצום ביום פטריק הקדוש החל ב-17 במרץ, שכן המאכל המסורתי של יום זה הוא בשר וכוּרֵב. יש קהילות שבהן צמים רק עד הצהריים ואחרות שבהן נמנעים רק ממאכל מסוים, כמו שוקולד או חטיפים. ב-1966 ביטלה מועצת הוותיקן השנייה את התענית כמעט לגמרי והותרה רק את היום הראשון ואת יום שישי האחרון כימי צום והתנזרות. הפרוטסטנטים לא צמים בכלל, אבל עוסקים בימים אלה בענייני רוח, דת וחסד. בינתיים הפכו הקרנבלים ותהלוכות ה'מָרְדִּי גָרָא' שמקורן בהכנה לצום למסיבות חשק פרועות שכל קשר בינם ובין התענית מקרי בלבד.

מהו 'יום ראשון של הדקלים'?

מכך שהדקל הוא סמל לניצחון בתרבות הרומית – אלת הניצחון אוחות בידה תמיד ענף של דקל. הדקלים עשויים לשמש רמז מטרים למוות הצפוי לישו, אך גם לניצחונו על המוות ולשיבתו לחיים. הימים הבאים המלווים את חג הפסחא הם 'יום חמישי הקדוש' שבו נערכה 'הסעודה האחרונה', 'יום שישי הטוב' שבו ישו נצלב, ו'יום שבת הקדוש' המכין את הקהל לקראת הפסחא. ברוב הקהילות הנוצריות, למעט בארצות הברית, מקובל להאריך את חג הפסחא ולחוג אותו במשך יומיים, כלומר בימים ראשון ושני.

לאמר: "הושע נא! בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (הבשורה על פי יוחנן י"ב, 12-13, בתרגום דליטש).

מה פתאום ענפי לולב וקריאות 'הושע נא' בפסח? יש חוקרים הטוענים בשל כך כי ישו נכנס לירושלים בסוכות ולא בפסח. כך או כך, בעקבות המחווה הספונטנית של מקבלי הפנים זכה יום זה לכינוי 'יום ראשון של הדקלים', או 'יום ראשון של כפות התמרים', והוא נחוג בעולם בקישוט הכנסיות בכפות תמרים ובחלוקת לולבים בצורת צלב למאמינים. הבחירה בדקלים ולא בערבות למשל נובעת כנראה

חג הפסחא מציין כאמור את תחייתו של ישו, אולם לישו קרו לא מעט דברים נוספים בשבוע האחרון לחייו וגם אותם מציינים הנוצרים כחלק מאירועי החג. הראשון שבהם חל ביום ראשון, שבוע בדיוק לפני הפסחא, המועד שבו הגיע ישו לירושלים כדי לחוג בה את חג הגאולה. על פי המתואר בברית החדשה ביום זה נכנס ישו לירושלים רכוב על חמור לבן והמון העם המתין לו בהתרגשות כשבדיו ענפי לולב:

וַיְהִי מִמָּחָרֶת, בְּשִׁמוֹעַ הַמּוֹן רַב אֲשֶׁר באוּ לַחַג הַחֹג כִּי יבֹא יֵשׁוּעַ יְרוּשָׁלַיִם. וַיִּקְחוּ בְיָדָם כְּפוֹת תְּמָרִים וַיִּצְאוּ לִקְרָאתוֹ וַיְרִיעוּ

האירועים ההיסטוריים החשובים של הפסחא התרחשו בירושלים, ועל כן העיר היא אחד המוקדים העולמיים של החגיגות הנוצריות. נוצרים מכל העולם בצעדה מהר הזיתים אל העיר העתיקה, אפריל 2011

צילום: Ryan Rodrick Beiler, Shutterstock

למה כל עדה נוצרית חוגגת את הפסחא בתאריך אחר?

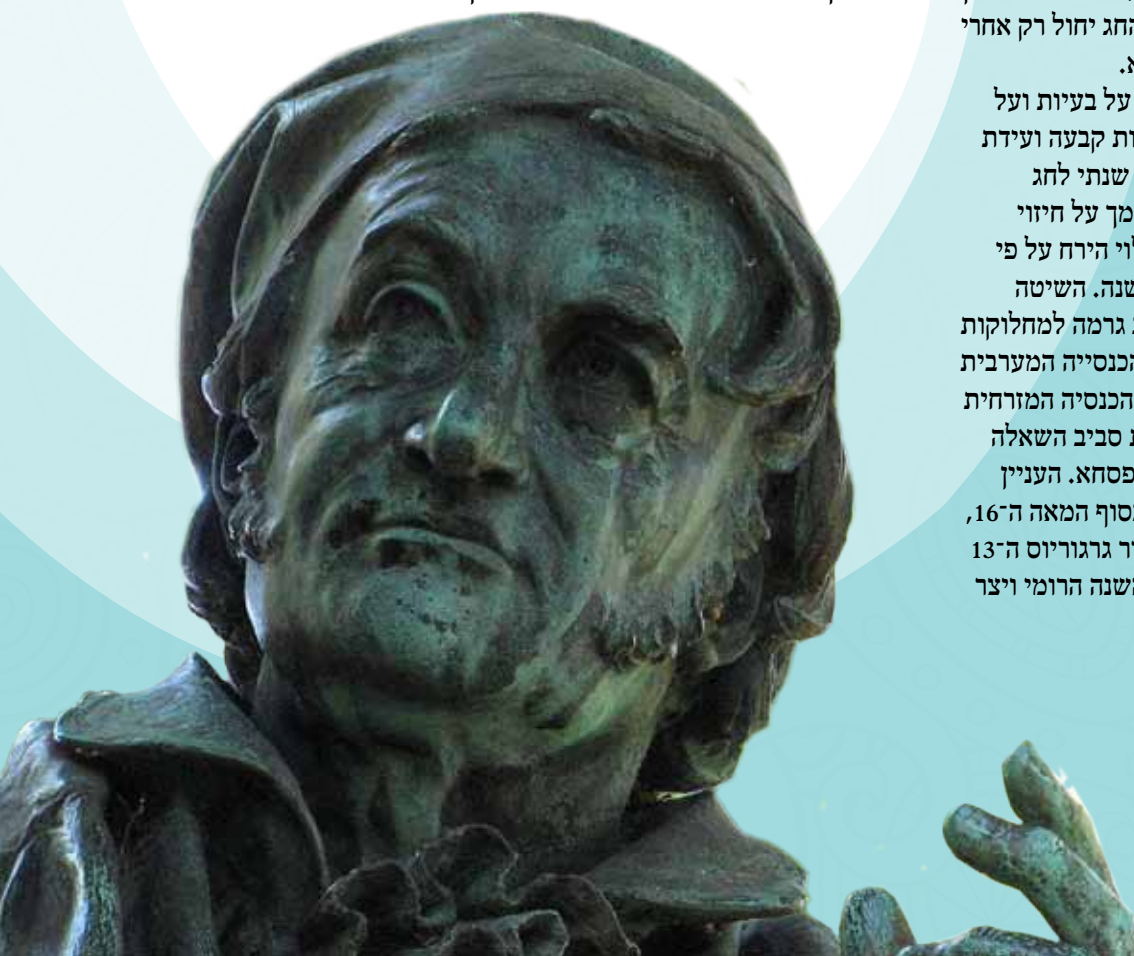
כללים אסטרונומיים בלי כלים אסטרונומיים וגם להתבסס על לוחות לא מדויקים גרם קושי רב בחישוב מועד החג. המתמטיקאי והאסטרונום הדגול קרל פרידריך גאוס גויס כדי להקל קושי זה ובראשית המאה ה-19 הוא פיתח אלגוריתם לחישוב המועד על פי כל אחד משני הלוחות. מדובר בנוסחה מצוינת המשמשת עד ימינו וחוסכת הרבה כאב ראש. אחת לשנים אחדות מתלכדים תאריכי חג הפסחא של כל העדות הנוצריות ואז כולם חוגגים אותו יחד. באותן שנים גם היהודים חוגגים את חג הפסח במקביל לפסחא הנוצרי, כי האיחוד המרגש של העדות הנוצריות קורה תמיד במהלך חול המועד פסח.

לוח חדש – הלוח הגרגוריאני. גרגוריוס שינה גם את הנוסחה לחישוב מועד חג הפסחא, ואז, פחות או יותר, נפרדו דרכיהן של הכנסייה המערבית והכנסייה המזרחית בכל הקשור להתאמה בזמני החגים. הדבר בולט במיוחד בחג הפסחא, שכן הוא חשוב מכדי להקל ראש בתאריך שלו. יש קהילות מזרחיות שלמען הסדר העולמי חוגגות את החגים האחרים יחד עם הקתולים, אבל לא את חג הפסחא, והדבר מביא לא פעם למצבים אבסורדיים. ביוון למשל חוגגים את חג המולד על פי התאריך הקתולי, אך הפסחא נחוג עם הכנסיות המזרחיות. הצורך לעמוד בארבעה

הנוצרים הראשונים – יהודים שהאמינו בישו – ביקשו לשמור על הזיקה בין הפסח והפסחא, ולכן בניגוד לחגים הנוצריים האחרים הם קבעו את מועד הפסחא לפי הלוח העברי. עם התנצרות האימפריה הרומית הוחלט להתנתק מהמסורת היהודית, ובוועידת ניקיאה שנערכה בשנת 325 נקבע כי יש להצמיד את חג הפסחא ללוח היוליאני השמשי תוך שמירה על זיקה מסוימת גם למולד הירח. לשם כך נקבעו ארבעה כללים: חג הפסחא ייחגג תמיד ביום ראשון, שכן נס התחייה נעשה ביום ראשון; החג יחול תמיד סמוך לתחילת האביב; החג יחול רק אחרי 21 במרץ, שהוא יום שוויון היום והלילה; החג יחול רק אחרי יום הירח המלא.

כדי להתגבר על בעיות ועל מחלוקות צפויות קבעה ועידת ניקיאה לוח רב שנתי לחג הפסחא שהסתמך על חיזוי המועד של מילוי הירח על פי מחזור של 19 שנה. השיטה הבלתי מדויקת גרמה למחלוקות ולמריבות בין הכנסייה המערבית הקתולית לבין הכנסייה המזרחית האורתודוקסית סביב השאלה מתי יחול חג הפסחא. העניין הגיע למשבר בסוף המאה ה-16, כאשר האפיפיור גרגוריוס ה-13 תיקן את לוח השנה הרומי ויצר

ראשו של קרל פרידריך גאוס, מתוך פסל המתאר את גאוס משוחח עם וילהלם אדוארד וובר שיצר הפסל הגרמני פרדיננד הרטזד ב-1899 ומוצב בעיר גטינגן

מה הקשר בין ארנבות וביצים מקושטות לחג הפסחא?

ביצי חג הפסחא עברו מטמורפוזה מרשימה מאז ימי חג האביב, והיום הן עשויות משוקולד או מפלסטיק שבתוכן הפתעות. ביצי חג הפסחא המפורסמות, המרשימות והיקרות ביותר היו כמובן ביצי פברז'ה המוזהבות שהוזמנו על ידי הצאר אלכסנדר השלישי כמתנת חג הפסחא לדעייתו והפכו בהמשך למוצר אצולה נחשק. □

תמר הירדני
מורת דרך מוסמכת, מדריכה
בד יצחק בן-צבי, חוקרת
יורשלים וסופרת ילדים

החג כללו קניית בגדים חדשים לכל המשפחה וניקוי יסודי של הבית. תוסיפו לזה את מנהגם של חלק מהאשכנזים לאכול ביצים קשות בליל הסדר, וייתכן כי נוכל לאתר כאן קשר כלשהו בין החג הפגני לבין חג הפסח שלנו. עם גיבוש הנצרות והטמעת חג הפסחא בקרב הפגנים שהתנצרו, התגלגלו הארנבת והביצה אל הדת החדשה, וכך קיבלו ארנבת שמטילה ביצים ומחביאה אותן בבית כדי שהילדים יחפשו אותן.

הרבה לפני שישו הסתובב בירושלים, אכל מצות ונצלב, חגגו בעולם את 'חג האביב' הפגני שחל ביום השוויון בין היום ללילה, כלומר בין ה-20 ל-21 במרץ. חג זה נחשב אצלם לראש השנה, והימים שקדמו לו הוקדשו לחשבון נפש, לפשפש במעשים ולבקשת סליחה מחברים. החג נקרא על שם אלת האביב הגרמאנית אוסטר, ושם זה השתרר כשמו של חג הפסחא בשפות שונות. בגרמנית למשל החג נקרא Oster ובאנגלית Easter. האלה אוסטר תוארה בדרך כלל בדמות ארנבת, המסמלת פריה, התחדשות והמשכיות כיה לעונת האביב. בתרבויות הגרמאניות הקדומות כיכבה הארנבת בחג באמצעות ציורי ארנבות, ליטופן ומשחקי קפיצות. גם ביצים שימשו סמל להתחדשות ולפריה, והילדים בילו בחג בציור על ביצים מבושלות שנאכלו אחר כך, בגלגול ביצים במורד הגבעה ובתחרות מי ירסק ראשון את ביצת חברו. מנהגים נוספים של

96 ביצי פברז'ה המקוריות נוצרו בין השנים 1885-1917 בבית המלאכה של התכשיטן קרל פברז'ה בסנט פטרבורג. הביצים יוצרו בהזמנה אישית של בית המלוכה הרוסי ושל משפחות אירופיות עשירות, ואחדות מהן נחשבות ליצירות תכשיטניות מהחשובות בהיסטוריה. קורותיה של כל אחת מהביצים מתועדים בקפידה, למעט שמונה ביצים שאבדו במרוצת השנים